

ÖĞRENCİLER ARASINDAKİ SOSYAL VE EKONOMİK FARKLILIKLARIN ÖĞRENCİ İLİŞKİLERİ VE ÖĞRETİM SÜRECİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİNE İLİŞKİN ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİ

Betül BALKAR

Gaziantep Üniversitesi
Eğitim Yönetimi Teftişi Planlaması ve Ekonomisi
Doktora Öğrencisi
b.balkar@gmail.com

ÖZET

Bu araştırmada aynı sınıfta öğrenim gören öğrenciler arasındaki sosyal ve ekonomik farklılıkların, öğrenci ilişkisi ve öğretim süreci üzerindeki etkilerine ilişkin öğretmen görüşlerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla, öğrencileri sosyal ve ekonomik açılardan farklılaşan 47 ilköğretim okulu ikinci kademe öğretmeni ile bireysel görüşmeler yapılmıştır. Elde edilen veriler, nitel veri analizi tekniklerinden içerik analizi tekniği kullanılarak analiz edilmiştir. Araştırmanın sonunda, öğrenciler arasındaki sosyal ve ekonomik farklılıkların öğrenci ilişkilerinde gruplaşmalara yol açtığı ve öğretim sürecinde de grup çalışmalarını aksattığı belirlenmiştir. Araştırma sonuçlarına bağlı olarak, öğretmenlerin sınıf içindeki sosyal ve ekonomik farklılıkları yönetme konusunda bir eğitimden geçirilmeleri önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal farklılık, ekonomik farklılık, öğrenci ilişkisi, öğretim süreci

TEACHERS' OPINIONS ON THE EFFECTS OF SOCIAL AND ECONOMIC DIFFERENCES AMONG STUDENTS ON STUDENT'S RELATIONSHIPS AND TEACHING PROCESS

ABSTRACT

The aim of this study is to determine teachers' opinions on effects of social and economic differences among students on student's relationships and teaching process. For this purpose, individual interviews were done with 47 second grade teachers of primary school whose students have different social and economic features. Data were analysed by using content analysis which is one of the qualitative data analysis techniques. According to the results, social and economic differences among students cause grouping at students' relationships and disturb group work. It is suggested that, teachers should undergo an educational process which is related to managing social and economic differences in the classroom.

Key Words: Social differences, economic differences, student's relationship, teaching process

Giriş

“Sınıf iklimi; sınıf ortamındaki bireyin, öğrencilerin kendi aralarındaki ve öğretmenle öğrenciler arasındaki etkileşim örüntüsünü algılaması ile işlerlik kazanan, göreceli olarak süreklilik gösteren, sınıfın bir niteliği olarak tanımlanabilir” (Dönmez, 2005, s.62). Sınıfın iklimini ve gerçekleştirilen öğretim sürecini etkileyen birçok faktör

bulunmaktadır. Bu faktörlerin arasında sınıfın ayrılmaz bir parçası ve var olma nedeni olan öğrenciler yer almaktadır. Öğrenciler arasında sınıf iklimini ve öğretim sürecini etkileyen birçok farklılık bulunmaktadır. Bu farklılıklar arasında, öğrencilerin toplumsal özelliklerinden biri olarak gösterilen sosyo-ekonomik düzey de, yer almaktadır (Kuzgun ve Deryakulu, 2006). Bir sınıftaki öğrenciler arasında sosyal ve ekonomik yönden birçok farklılık vardır. “Örneğin, ailenin köy ya da kent kökenli olması, etnik kökeni, ailede konuşulan dil, gelir düzeyi, çocuk sayısı, ailenin eğitimi, değerleri, inançları, ana-babanın mesleği, çocuğa ve okula karşı tutumları, eğitime verdikleri değer” (Dönmez, 2005, s.65) açısından öğrenciler birbirlerinden farklılaşmaktadırlar.

Sosyal ve ekonomik faktörler, öğrencilerin toplumsallaşma sürecini etkileyerek; sınıf içindeki öğrenci ilişkilerini ve dolayısıyla öğretim sürecini de etkilemektedir. “Toplumsallaşma süreci, bireyin kişiler arası ilişkiler yolu ile içinde bulunduğu toplumun rol beklentilerini, değerlerini ve tutumlarını öğrenme sürecidir” (Kılbaş Köktaş, 2004, s.91). Aynı sınıf içinde öğrenim gören öğrencilerin sosyal sınıf farklılığından kaynaklanan farklı sosyo-ekonomik özellikleri, toplumsallaşma sürecinin yanı sıra, öğrencilerin bilişsel ve duyuşsal gelişimlerini de etkilemektedir. Öğrencilerin toplumsallaşma düzeyinin, bilişsel ve duyuşsal gelişmişlik düzeylerinin farklılığı da, sınıf içi süreçlerin biçimlenmesinde belirleyici faktörler olmaktadır.

Sosyal Tabaka, Sosyal Sınıf ve Toplumsallaşma

“Sosyolojide tabakalaşma, ekonomistlerin ‘kıt kaynaklar’ dedikleri maddi ve manevi bütün değerlere ulaşmayı yöneten amaç anlamına gelmektedir” (Eserpek, 1976, s.390). Tabakalaşma sistemleri ise “sınıf” ve “statü grupları” (Weber, 1969; Weber, 1970; Worsley, 1970; akt: Eserpek, 1976, s. 390) şeklinde kendini göstermektedir. Sosyal tabaka kavramı kapsamında yer alan sosyal sınıf unsurunun çocuğun gelişimini ve sosyalleşmesini etkileyen boyutları arasında sosyo-ekonomik faktörler de bulunmaktadır. Eserpek (1976), sınıf sistemini belirleyen birçok ölçütün olduğunu, ancak en fazla kullanılan ölçütlerin “yaşanılan çevre, eğitim düzeyi, meslek ve varlık derecesi” (s.391) olduğunu belirtmiştir.

Ailenin maddi durumu; çocuğun arkadaşlarıyla olan sosyal hayatı, giyimi gibi birçok boyutu etkilemektedir. Sosyal tabakalar; ailelerin davranışlarına, problem çözme yeterliliklerine, hoşgörülerine ve çocuk yetiştirme tarzlarına, aynı zamanda çocukların sosyalleşmelerine de etki etmektedir (Ergün, 1994). Ailelerin çocuk yetiştirme anlayışı üzerinde birçok faktörün yanı sıra sosyo-ekonomik faktörlerin de etkisi bulunmaktadır. Örneğin, ailelerin çocuk yetiştirmedeki otorite anlayışı, yüksek ve düşük sosyal sınıflar arasında farklılık göstermektedir. Yüksek sosyal sınıfa mensup aileler çocuklarının disiplininde, çocuklarının kendi isteklerine ve oto-kontrollerine önem vermektedirler (Gerris vd., 1997). “Toplumsallaşma, toplumsal yapıdan ve yaşam deneyimlerinden etkilenir” (Kılbaş Köktaş, 2004, s.93). Çocuğun yaşam deneyimlerinin ailenin sahip olduğu şartlarla ilişkili olması, sosyal sınıf kavramının toplumsallaşma sürecindeki rolüne dikkat çekmektedir.

Sosyal Sınıf ve Eğitimde Fırsat Eşitsizliği

“Eğitimin toplumsal sınıflarla ilişkileri şu noktalar etrafında toplanmaktadır: a) Toplumsal sınıf eğitim miktarını tayin eder. Ana babanın toplumsal sınıfına göre öğrenciler arasında da eğitimsel farklılaşma vardır. b) Sınıf farklılaşması; eğitimin

tipini, çeşidini de tayin eder. c) Toplumsal sınıf, ayrıca okul başarısını da tayin eden bir öğedir” (Tezcan, 1997, s. 130). Toplumsal ekonomik sınıfsal farklılaşma; çocukların aldıkları eğitim miktarını da etkileyerek eğitimde fırsat eşitsizliğine yol açmaktadır. Orta ve yükseköğretimdeki öğrencilerin sosyo-ekonomik düzeyleri gözden geçirildiğinde; alt sosyo-ekonomik grupların orta ve yükseköğretimden daha az yararlandıkları görülmektedir (Tezcan, 1997). Özellikle alt tabaka çocuklarının okul öncesinde bilişsel, duyuşsal ve toplumsal gelişimlerinin ihmal edilmesi, alt tabaka çocuklarının ilerideki eğitim yaşantılarını olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Eğitimde fırsat eşitliğini sağlama yeri olarak, temel eğitim sürecine önem verilmekte ve bu süreç içerisinde farklı sosyal tabakalardan gelen çocuklara her açıdan eşit davranılmasına önem verilmektedir (Ergün, 1994).

Sosyo-ekonomik faktörlerin; öğrencilerin bilişsel, sosyal gelişimi ve toplumsallaşma süreçleri üzerinde önemli etkisi bulunmaktadır. Ancak ebeveyn davranışları, öğrencinin aldığı eğitim ve çocuğun oyun yaşantısının da gelişim süreçlerinde oldukça önemli bir payı vardır. Öğrenciler arasındaki sosyo-ekonomik farklılıkların sınıf içi süreçlere olumsuz bir şekilde yansımaması için, öğrencilerin aldığı eğitimi büyük ölçüde yapılandıran ve okul zamanlarında öğrencilere sosyal etkinliklere katılma ve oyun oynama fırsatını sunabilen öğretmenlere büyük görev düşmektedir. Öğretmenlerin, eğitim-öğretim sürecini öğrencilerinin farklılıklarını göz önünde bulundurarak düzenlemesi, öğrencilerin bireysel gelişimlerine ve toplumsallaşmalarına katkı sağlama ve sınıf içi süreçlerin sorunsuz bir şekilde işlenmesini sağlama adına büyük önem taşımaktadır.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmada, aynı sınıfta öğrenim gören öğrenciler arasındaki sosyal ve ekonomik farklılıkların öğrenci ilişkileri ve öğretim süreci üzerindeki etkilerine ilişkin öğretmen görüşlerinin belirlenmesi amaçlanmıştır.

Problem Durumu

Araştırmada aşağıdaki problemlere yanıt aranmıştır:

1. Öğretmenlere göre, öğrencilerin farklı sosyal ve ekonomik özelliklere sahip olması, öğrencilerin birbirleriyle olan ilişkilerini nasıl etkilemektedir?
2. Öğretmenlere göre, öğrencilerin farklı sosyal ve ekonomik özelliklere sahip olması, öğretim sürecini nasıl etkilemektedir?

Yöntem

Katılımcılar

Araştırma 2007-2008 eğitim-öğretim yılında Adana ilindeki ilköğretim okullarında görev yapan 47 ilköğretim ikinci kademe, sınıf rehber öğretmeninin katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Araştırmada amaçlı örnekleme yöntemlerinden benzeşik (homojen) örnekleme yöntemi kullanılmıştır. “Buradaki amaç, küçük, benzeşik bir örneklem oluşturma yoluyla belirgin bir alt-grubu tanımlamaktır” (Yıldırım ve Şimşek, 2005, s.109). Örnekleme yer alacak öğretmenlerin, sınıf rehber öğretmenliği yaptıkları sınıflarda sosyo-ekonomik açıdan farklı şartlara sahip öğrencilerin yer alması istenmiştir. Bu şekilde örnekleme öğretmenlerin, sınıflarının sosyo-ekonomik yapısı

bakımından, homojen bir grup oluşturması amaçlanmıştır. Bu amaçla 5 ilköğretim okulunda görev yapan 82 sınıf rehber öğretmeni ile görüşülerek yardımları alınmıştır. Öğrencilere ait sosyo-ekonomik özelliklerin öğretmenlerden daha doğru bir şekilde öğrenilebileceği ve öğrencilerin bu konuda öğretmenlerine daha samimi cevaplar verebileceği düşünülmüştür. Aynı zamanda araştırılmak istenen nitelikte ve yeterli sayıda sınıfa ulaşabilmek için, sosyo-ekonomik düzey formunun uygulanacağı öğrenci sayısının çok fazla olabileceği göz önünde bulundurulmuştur. Bu nedenlerle araştırmacı tarafından geliştirilen ve öğrencilerin sosyo-ekonomik düzeyini belirlemeye ilişkin maddelerin yer aldığı bir form araştırma öncesinde sınıf öğretmenlerine dağıtılmıştır. Bu şekilde öğrencileri hakkında gerekli bilgileri toplamak için öğretmenlere belirli bir süre verilmiştir. Formda, ailelerin gelir durumu, anne ve baba mesleği, anne ve babanın eğitim durumu, kendine ait oda olup olmaması ve kardeş sayısına ilişkin toplam 7 soru yer almaktadır. Öğretmenler, sınıf listelerini kullanarak ve formda yer alan soruları gerektiğinde öğrencilerine sorarak, her bir öğrencisi için formda yer alan soruları yanıtlamıştır. Soruların yanıtları numaralarıyla (örneğin 2. soru: yanıt 3 gibi) her bir öğrenci için öğretmenler tarafından kağıda yazılmış ve araştırmacıya teslim edilmiştir. Aynı zamanda elde edilen verilerin doğruluğunu teyit etmek amacıyla öğretmenlere “Öğrencinizi sahip olduğu şartları göz önünde bulundurarak, hangi sosyo-ekonomik sınıf içerisinde görüyorsunuz?” sorusu yöneltilmiştir. Böylece her bir öğrenci için öğretmen görüşleri de alınmıştır. Öğretmenlerin bu soruya verdikleri yanıtlar ve öğrencilerin sosyo-ekonomik düzey formundan aldıkları puanlar tutarlılık göstermiştir.

Her bir öğretmenin sınıfındaki öğrencilere ait sosyo-ekonomik durum verileri SPSS 14.0 ortamında analiz edilmiştir. Araştırmanın yapıldığı her sınıf için ayrı olarak sosyo-ekonomik durum formundan elde edilen toplam puanın medyanı belirlenmiş ve medyan değerinin altında kalan öğrenciler DSED (düşük sosyo-ekonomik düzey); üstünde kalan öğrenciler ise YSED (yüksek sosyo-ekonomik düzey) olarak adlandırılmıştır. Öğrenciler arasındaki farklılıkların ilişki ve öğretim süreci üzerindeki yansımalarının net olarak gözlenmesi için, her iki gruptaki öğrenci sayılarının yeterli düzeyde olması istenmiştir. Bu nedenle, iki gruptan herhangi birindeki öğrencilerin sınıfın % 40’ı ile % 50’si arasında bir bölümünü oluşturduğu sınıfların sınıf rehber öğretmenleri örnekleme dahil edilmiştir. 82 öğretmenle gerçekleştirilen çalışma sonucunda, 47 öğretmenin sınıfının araştırılmak istenen nitelikte olduğu belirlenmiştir. Bu şekilde araştırmada öğrenci ilişkileri ve öğretim süreçleri incelenen sınıfların sosyo-ekonomik yapısının benzer olması sağlanmıştır. Dolayısıyla örnekleme de yer alan öğretmenler de, sınıf rehber öğretmenliğini yaptıkları sınıfların sosyo-ekonomik yapısının benzer olması noktasında benzer özellik taşımaktadırlar.

Okulların ve Okul Çevrelerinin Özellikleri ile İncelenen Sınıflardaki Öğrencilerin Sosyo-Ekonomik Özellikleri

Araştırmanın gerçekleştirildiği ilköğretim okullarının hepsi devlet okuludur. Okullardaki sınıflarda mevcut öğrenci sayıları 36 ile 42 arasında değişmektedir. Araştırmanın yürütüldüğü okullar, ana yol üzerinde değil ve yoğun taşıt trafiğinden uzaktadır. Okulların çevresinde öğrencilerin gelişimini olumsuz yönde etkileyebilecek bar ve meyhane türü mekanlar bulunmamaktadır. Okulların çevresinde duman ve gürültü çıkaran fabrikalar yoktur.

Araştırmanın örnekleminde yer alan sınıflardaki öğrencilerin velileri memur, işçi, serbest meslek ve ev hanımı gruplarında dağılım göstermektedir. Hem annesi hem de babası meslek sahibi olan öğrenciler, toplam öğrenci sayısının % 30'unu oluşturmaktadır. Meslek gruplarındaki dağılım, öğrenci ailelerinin gelir durumlarında da görülmektedir. Ailelerin aylık gelirlerinin alt sınırı 100-400 YTL, üst sınırı ise 1500 YTL ve üzeridir. Velilerin eğitim düzeyi ilkökul, ortaokul, lise ve üniversite şeklinde dağılım göstermektedir. Öğrencilerin kardeş sayısı 1 ile 7 arasında değişmektedir. Öğrencilerin % 18'inin kendine ait bir odası bulunmaktadır. % 58'i odasını kardeşiyle/kardeşleriyle paylaşmaktadır. % 24'ünün ise kendine ait bir odası bulunmamaktadır.

Katılımcılara Ait Özellikler

Araştırmaya katılan 47 öğretmenin 27'si kadın, 20'si erkektir. Öğretmenlerin meslekteki görev süreleri 4 ile 18 yıl arasında geniş bir dağılım göstermektedir. Görüşme yapılan öğretmenlerin 15'i Türkçe, 10'u Matematik, 8'i Fen ve Teknoloji, 6'sı Sosyal Bilgiler, 4'ü Yabancı Dil, 2'si Müzik ve 2'si Görsel Sanatlar öğretmenidir. Öğretmenler, aynı zamanda okullarda bir sınıfın rehberlik hizmetlerini yürütme ve rehberlik derslerine girme sorumluluğu olan, sınıf rehber öğretmenliği görevini yapmaktadırlar. Öğretmenlerin yaşları ise 27 ile 45 arasında dağılım göstermektedir.

Verilerin Toplandığı Ortam

Veriler, öğretmenlerle yapılan bireysel görüşmeler sonucunda elde edilmiş ve ses kayıt cihazıyla kaydedilmiştir. Verilerin ses kayıt cihazıyla kaydedilmesinden dolayı görüşmeler, öğretmenler odasının sessiz olduğu zamanlarda ve çoğunlukla toplantı odalarında yapılmıştır.

Verilerin Toplanması

Araştırmada elde edilen verilerin toplanmasında nitel araştırma yöntemlerinden standartlaştırılmış açık uçlu görüşme yöntemi kullanılmıştır. Araştırmada kullanılan görüşme soruları araştırmacı tarafından ilgili alan yazının taranması ve gerekli uzman görüşlerinin alınmasıyla hazırlanmıştır. Araştırmanın örnekleminde yer alan 7 öğretmenle görüşülerek, görüşme sorularının pilot denemesi gerçekleştirilmiştir. Araştırmada altı temel görüşme sorusu bulunmaktadır. Daha ayrıntılı bilgi toplayabilmek için ise, yardımcı sondalar kullanılmıştır. Yapılan pilot denemede hazırlanan sorularla ve sorularda yapılmasına karar verilen değişikliklerle cevaplanmak istenen problem durumlarına yanıt alınabileceği belirlenmiştir. Araştırmada kullanılan görüşme soruları şunlardır:

1. Öğrencileriniz arasındaki sosyal ve ekonomik farklılıklar, öğrenci ilişkilerini etkilemekte midir? 2. Evet, ise nasıl etkilemektedir? Sonda1: Sosyal ve ekonomik açılardan benzer şartlara sahip öğrencilerin ilişkilerini nasıl değerlendiriyorsunuz? Sonda2: Sosyal ve ekonomik açılardan farklı şartlara sahip öğrencilerin ilişkilerini nasıl değerlendiriyorsunuz? 3. Öğrenci ilişkilerinin sahip oldukları sosyal ve ekonomik olanaklar çerçevesinde şekillenmesine neden olan faktörler nelerdir? (Sosyal ve ekonomik farklılıkların öğrenci ilişkilerini etkilediğini belirten öğretmenlere yöneltilmiştir) 4. Öğrencileriniz arasındaki sosyal ve ekonomik farklılıklar, öğretim sürecini etkilemekte midir? 5. Evet, ise nasıl etkilemektedir? 6. Öğrencileriniz

arasındaki sosyal ve ekonomik farklılıkların öğretim sürecini etkileme nedeni nedir? (Sosyal ve ekonomik farklılıkların öğretim sürecini etkilediğini belirten öğretmenlere yöneltilmiştir). Sonda1: Sosyal ve ekonomik farklılıkların öğretim sürecine olumsuz yansımaları var mı? Varsa nelerdir? Sonda2: Sosyal ve ekonomik farklılıkların, öğretim sürecine olumlu yansımaları var mı? Varsa nelerdir?

Araştırmada kullanılan veriler, 47 ilköğretim okulu öğretmeniyle görüşme yapılması sonucunda elde edilmiştir. Elde edilen veriler, ses kayıt cihazıyla kaydedilmiş ve daha sonra analiz edilmek üzere yazıya aktarılmıştır. Öğretmenlerle yapılan görüşme süreleri farklılık göstermiştir. Görüşmelerin süresi ortalama 15 ve 40 dakika arasında değişmektedir. Verilerin toplanması sürecinde katılımcı öğretmenlerin bir bölümü, temel görüşme soruları (1 ve 4 nolu sorular) sorulduğunda ayrıntılı cevaplar vererek hazırlanan sondaları ve diğer soruları kendilerine sorulmadan cevaplamışlardır.

Pilot Deneme Süreci

Araştırmanın örnekleminde yer alan 7 öğretmenle görüşülerek görüşme sorularının pilot denemesi gerçekleştirilmiştir. Pilot deneme sürecinde katılımcıların asıl hedef kitesinden seçilmesi gerekliliğinden dolayı, görüşmelerin yapıldığı 7 öğretmen, araştırmanın örneklemini oluşturan 47 öğretmen arasından seçkisiz örnekleme yoluyla seçilmiştir. Ancak veri toplama sürecinin bütün katılımcılar açısından aynı nitelikte olması ve yapılan analizlerde birliktelik sağlama adına, denemenin yapıldığı 7 öğretmenle görüşme sorularının araştırmada kullanıldığı şekliyle tekrar görüşmeler yapılmıştır ve görüşleri bu şekilde analizlere dahil edilmiştir. Pilot denemede görüşülen öğretmenlerin soruları anlama ve cevaplandırma durumları göz önüne alınarak, görüşme sorularında gerekli değişiklikler yapılmıştır. Pilot denemede öğretmenlere “Sosyal ve ekonomik açılardan farklı şartlara sahip öğrencilerin ilişkilerini nasıl değerlendiriyorsunuz?” sorusu yöneltilmesine rağmen, sosyal ve ekonomik açılardan benzer şartlara sahip öğrencilerin ilişkilerini daha ağırlıklı olarak değerlendirmelerinden dolayı, “Sosyal ve ekonomik açılardan farklı şartlara sahip öğrencilerin ilişkilerini nasıl değerlendiriyorsunuz?” ile “Sosyal ve ekonomik açılardan benzer şartlara sahip öğrencilerin ilişkilerini nasıl değerlendiriyorsunuz?” sondaları ayrı ayrı görüşme sorularına dahil edilmiştir. Deneme görüşmelerinde öğretmenlere “Sosyal ve ekonomik farklılıklar öğretim sürecini etkilemekte midir? Nasıl?” sorusu yöneltildiğinde, öğretmenlerin bir bölümü olumlu veya olumsuz olarak doğrudan adlandırma yapmadan, sadece sürece yansımalarından söz etmiştir. Ancak araştırma deseni gereği sosyal ve ekonomik açılardan farklılık ve benzerliklerin öğretim sürecine olumlu ve olumsuz etkileri analiz edileceğinden, daha net ve sağlıklı veriler elde etme adına, sosyal ve ekonomik farklılıkların öğretim sürecine olumlu ve olumsuz yansımaları ayrı sondalar olarak görüşme sorularına dahil edilmiştir.

Araştırmanın Geçerlik ve Güvenirliği

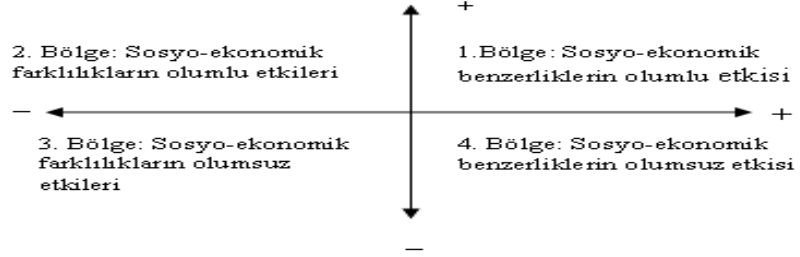
Araştırmada iç geçerliği (inandırıcılık) sağlamak için uzman incelemesi ve katılımcı teyidi; dış geçerliği (aktarılabirlik) sağlamak için ayrıntılı betimleme ve amaçlı örnekleme; iç güvenirlilik (tutarlık) için tutarlılık incelemesi ve dış güvenirliliği (teyit edilebilirlik) sağlamak için ise teyit incelemesi (doğrulama) yöntemleri (Erlandson, Harris, Skipper ve Allen, 1993; akt: Yıldırım ve Şimşek, 2005) kullanılmıştır.

Verilerin Analizi

Araştırmada nitel veri analizi yöntemlerinden içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın problem durumunu oluşturan temel görüşme soruları “öğrenci ilişkisi” ile “öğretim süreci” teması kapsamında oluşturulmuştur. Temalara ait verilerin kavramsal kodlaması gerçekleştirilmiştir. Her bir tema altında yapılan kavramsal kodlamalar sonucunda belirlenen kavramların, öğretmenler tarafından kullanılma sıklığı hesaplanmıştır. Temalara ait kavramların kullanılma sıklıkları toplanarak, temaya ait kavram sayısına bölünmüştür. Bu şekilde, temalar altında yapılan kodlamalardaki kodlanan ortalama kavram sayısı saptanmıştır. Saptanan ortalama kavram sayısına göre, kavramların tema ile olan ilişki gücü belirlenmiştir. Daha sıkı ilişkiye sahip olan kavramlar (ortalamanın üzerinde kullanılma miktarına sahip olan kavramlar), daha kalın oklarla temalara bağlanmıştır. Temalara ilişkin kavramsal kodlamalar, kavramların kullanım sıklığı ve temaların kavramlarla olan ilişki güçleri Şekil 2 ve 4’de gösterilmiştir.

Öğrenciler arasındaki sosyal ve ekonomik benzerliklerin ve farklılıkların öğrenci ilişkisi ve öğretim süreci üzerindeki etkileri Şekil 3 ve 5’de analiz edilmiştir. Benzerliklerin ve farklılıkların bu temalar üzerindeki etkilerinin analizi koordinat ekseninde ifade edilmektedir. Koordinat eksenini üzerindeki analiz biçimi, Bar-Tal (1989) tablosundan (Akt: Bilgin, 2006) yola çıkılarak geliştirilmiştir. Benzerlik ve farklılık kavramlarının pozitif ve negatif olgular olarak değerlendirilmesi ve etkilerinin de pozitif ve negatif yönlerde gerçekleşmesinden dolayı koordinat eksenini üzerindeki analiz biçimi uygun görülmüştür. Koordinat ekseninin pozitif ve negatif yönlerde okunması, benzerlik ve farklılıkların etkilerinin daha iyi anlaşılmasını sağlamaktadır. Koordinat düzleminde X ekseninin işaretinin (+) olduğu bölgelerde (1. ve 4. bölge) benzerliklerin etkisi sıralanmıştır. X ekseninin işaretinin (-) olduğu bölgelerde (2. ve 3. bölge) ise, farklılıkların etkileri listelenmiştir. Benzerliklerin ve farklılıkların olumlu ve olumsuz etkileri ise, Y ekseninin işaretine göre koordinat düzleminde ifade edilmiştir. Benzerliklerin olumlu etkileri X ekseninin (+), Y ekseninin (+) değere sahip olduğu 1. bölgede, olumsuz etkileri X ekseninin (+), Y ekseninin (-) değere sahip olduğu 4. bölgede gösterilmiştir. Farklılıkların olumlu etkileri X ekseninin (-), Y ekseninin (+) değere sahip olduğu 2. bölgede; olumsuz etkileri ise X ekseninin (-), Y ekseninin de (-) değere sahip olduğu 3. bölgede belirtilmiştir. Analiz edilen temaya ilişkin kodlamalar arasında yer alan kavramlardan, söz konusu olan tema üzerinde herhangi bir etkisi olmadığı düşünülen kavramlar ise, X ve Y’nin 0 olduğu orijinde gösterilmiştir.

(+,+): Benzerliklerin olumlu etkileri, 1. bölge; (+,-): Benzerliklerin olumsuz etkileri, 4. bölge; (-,+): Farklılıkların olumlu etkileri, 2. bölge; (-,-): Farklılıkların olumsuz etkileri, 3. bölge

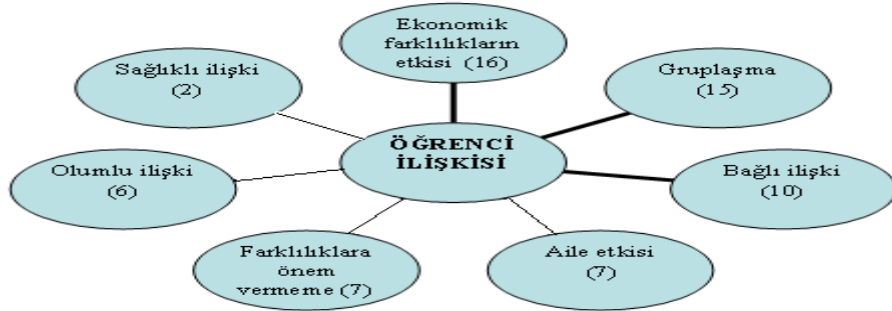

Şekil 1. Sosyo-ekonomik Farklılık ve Benzerliklerin Etkilerinin Koordinat Ekseninde Gösterilmesi

Bulgular ve Yorum

Öğrenci İlişkisi Temasına Ait Verilerin Analizi

Öğrenci ilişkisi temasına ait kavramsal kodlamalar, kavramların kullanım sıklığı ve öğrenci ilişkisi teması ile bu kavramlar arasındaki ilişkinin gücü Şekil 2’de yer almaktadır.

Ortalama: $63 / 7 = 9$

9 ve üzeri: **—————** *samimi, yakın ilişki anlamında kullanılmıştır.

Şekil 2. Öğrenci İlişkisi Temasına İlişkin Kavramsal Kodlamalar, Kavramların Kullanım Sıklığı ve Tema ile Kavramlar Arasındaki İlişki

Şekil 2’de ekonomik farklılıkların etkisi, gruplaşma (öğrencilerin sosyo-ekonomik özelliklerine göre şekillendirdikleri, olumsuz ön yargıya dayanan grupçu eğilimleri) ve bağlı ilişki kavramlarının öğretmenler tarafından daha fazla dile getirilmesi sonucunda öğrenci ilişkisi temasıyla daha güçlü bir ilişki içerisinde oldukları görülmektedir.

Öğretmenler, sınıf içi öğrenci ilişkilerini en fazla ekonomik farklılıkların (16) etkilediğini düşünmektedirler. Farklılıkların sınıf içi ilişkiler üzerine yansımalarını dile getirirken en fazla kullanılan kavram, “ekonomik farklılıklar” kavramı olmuştur. Ekonomik farklılıkların sınıf içi ilişkiler üzerinde gözlenen en büyük etkisi, “gruplaşma”ya (15) neden olmasıdır. Öğretmenler, “*Ekonomik farklılıklar, öğrencilerin gruplaşmasına neden oluyor*” şeklindeki ifadeleriyle, farklılıkların gruplaşmaya neden olduğunu açıkça ortaya koymuşlardır.

Öğretmenler, farklılıkların öğrenci ilişkileri üzerindeki etkilerini dile getirirken, aynı zamanda benzerliklerin de öğrenci ilişkileri üzerindeki etkilerini ifade etmişlerdir. Benzer özelliklere sahip olan öğrencilerin birbirlerine daha bağlı (10) olduklarını, ilişkilerinin ise daha olumlu (6) ve sağlıklı (2) olduğunu düşünmektedirler.

Benzerliklerin ve farklılıkların öğrencilerin sınıf içi ilişkileri üzerinde etkisi olduğunu düşünen öğretmenler olduğu kadar, herhangi bir etkisinin olmadığını düşünen öğretmenler de bulunmaktadır. Bu doğrultuda düşünen öğretmenler, öğrencilerinin farklılıklara önem vermediğini (7) ve bu konuya önem verenin öğrenciler değil aileler olduğunu, yani öğrencilerin üzerinde bu konuya ilişkin aile etkisinin (7) olduğunu ifade etmişlerdir. Öğretmenlerin dile getirdiği, “*Aileler çocukların kendileriyle benzer şartlara sahip ailelerin çocuklarıyla arkadaşlık etmelerini istiyor*” görüşü, sosyal ve ekonomik farklılıkların gruplaşmaya yol açmasında ailelerin oldukça etkili olduğu şeklinde yorumlanabilir.

Şekil 2’de görüldüğü gibi, öğrenci ilişkisi teması, ekonomik farklılıklar üzerinde şekillenmektedir. Öğrenci ilişkileri; farklılıklar söz konusu olduğunda gruplaşma, benzerlikler söz konusu olduğunda ise daha bağlı ilişkiler geliştirme şeklinde biçim almaktadır.

Öğretmen görüşleri genel olarak değerlendirildiğinde 33 öğretmenin (% 70,21) sosyo-ekonomik açıdan benzer niteliklere sahip öğrencilerin ilişkilerinin daha iyi olduğunu düşündüğü söylenebilir. 2 öğretmen (% 4,25) ise, “*Benzer niteliklere sahip olan öğrencilerin ilişkileri daha sağlıklı. Ancak, ben öğrencilerimin benzer ya da farklı ayrımı yaptıklarını düşünmüyorum. Onlar güzel vakit geçirdikleri bütün arkadaşlarıyla olumlu ilişkiler kurabiliyorlar*” diyerek, bu konuda çok keskin bir söylemde bulunmamıştır. 7 öğretmen (%14,89) aile etkisine dikkat çekerek, farklılıkların olumsuz etkisini dolaylı olarak dile getirmiştir. 5 öğretmen (% 10,63) ise, farklılıkların öğrenci ilişkileri üzerinde etkisi olmadığını belirtmiştir. Sonuç olarak öğretmenlerin, sosyal ve ekonomik açıdan benzer şartlarda olan öğrencilerin ilişkilerini daha olumlu buldukları söylenebilir.

Öğrenciler arasındaki sosyal ve ekonomik farklılıkların ve benzerliklerin öğrenci ilişkileri üzerindeki etkileri Şekil 3’de gösterilmiştir.

Şekil 3. Sosyo-ekonomik Benzerliklerin ve Farklılıkların Sınıf İçi Öğrenci İlişkileri Üzerindeki Etkisi

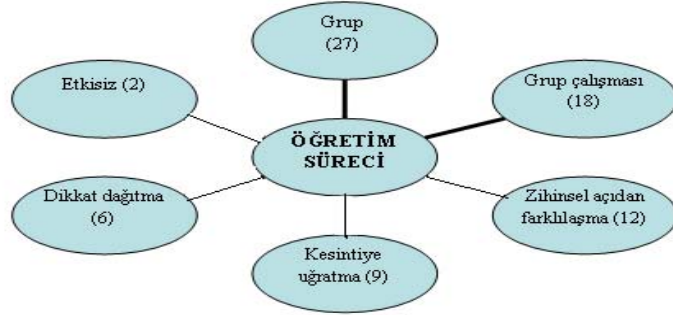
Şekil 3’de görüldüğü gibi sosyo-ekonomik benzerliklerin, sınıf içi öğrenci ilişkileri üzerinde, ilişkilerin daha olumlu, sağlıklı ve bağlı (yakın) olmasını sağlaması gibi olumlu etkileri bulunmaktadır. Bu bulgudan anlaşılacağı üzere, benzerliklerin sınıf içi öğrenci ilişkileri üzerinde herhangi bir olumsuz etkisi bulunmamaktadır.

Farklılıkların öğrenci ilişkileri üzerindeki olumsuz etkisi ise, sadece gruplaşmaya neden olmasıdır. Burada farklılıkların dolaylı olarak olumsuz etkisi olarak nitelendirilebilecek ekonomik farklılıkların etkisi ve aile etkisi de yer almaktadır. Bu iki kavram, farklılıkların öğrenci ilişkileri üzerinde doğrudan gözlemlenebilecek bir sonucu değildir. Ancak, farklılıkların olumsuz etki yaratmasına neden olacak kaynaklar niteliğini taşımaktadırlar. Bu nedenle, “ekonomik farklılıkların etkisi” ve “aile etkisi” kavramları da farklılıkların olumsuz etkileri ekseninde gösterilmiştir. Özellikle aile etkisi kavramının, öğrencilerin gruplaşması üzerinde ciddi bir etkisinin olduğu ve sosyo-ekonomik farklılıkların, öğrenci ilişkilerini olumsuz etkilemesini tetiklediği düşünülmektedir. Şekil 3’de görüldüğü gibi, farklılıkların sınıf içi öğrenci ilişkilerinde olumlu olarak nitelendirilebilecek bir etkisi bulunmamaktadır.

Öğrenci ilişkisi teması altında kodlanan “farklılıklara önem vermeme” kavramı, benzerlik ya da farklılıklardan kaynaklanan bir nitelikte değildir. Öğrencilerin farklılıklara önem vermemesi, tamamen onların kişisel seçimlerine bağlıdır. Kaynağının; benzerlik veya farklılık olmaması, bu kavramın benzerliklerin ve farklılıkların öğrenci ilişkileri üzerindeki etkilerinin dışında bırakılmasına neden olmuştur. Bu nedenle koordinat ekseninde X ve Y’nin 0 olduğu noktada (orijinde) gösterilmiştir.

Öğretim Süreci Temasına Ait Verilerin Analizi

Öğretim süreci temasına ait kavramsal kodlamalar, kavramların kullanım sıklığı ve öğretim süreci teması ile bu kavramlar arasındaki ilişkinin gücü Şekil 4’de yer almaktadır.

Ortalama: $74 / 6 = 12,3$

12,3 ve üzeri:

Şekil 4. Öğretim Süreci Temasına İlişkin Kavramsal Kodlamalar, Kavramların Kullanım Sıklığı ve Tema ile Kavramlar Arasındaki İlişki

Şekil 4’de grup ve grup çalışması (olumlu ve işbirliğine dayanan çalışma grupları) kavramlarının öğretmenler tarafından daha fazla dile getirilmesi sonucunda öğretim süreci temasıyla daha güçlü bir ilişki içerisinde oldukları görülmektedir.

Öğretmenler, sınıf içerisinde öğrenciler arasındaki farklılıkların, grupların (27) oluşumuna yol açtığını belirtmişlerdir. Sosyo-ekonomik farklılıkların öğretim sürecine yansımaları anlatılırken, en fazla dile getirilen kavram, grup kavramı olmuştur. Benzer sosyo-ekonomik özellikteki öğrencilerin bir araya gelerek oluşturduğu bu tür olumsuz ön yargıya dayalı grupların, grup çalışmalarını olumsuz yönde etkilediği öğretmenlerin “*Öğrencilerimin farklı özellikte olması, özellikle grup çalışmalarını olumsuz yönde etkiliyor. Özelliklerine göre gruplaşan öğrenciler, aynı grup içerisinde yer almak istiyorlar*” ifadesinden açıkça anlaşılmaktadır. Grup çalışmalarının (18) farklılıklardan etkilendiği görüşü de, en fazla belirtilen görüşler arasında yer almaktadır. Araştırmaya katılan öğretmenler, sosyal ve ekonomik farklılıkların grupçu eğilimlere yol açarak; öğrenci ilişkilerini olumsuz etkilediğini belirtmiştir (bkz: Şekil 3).

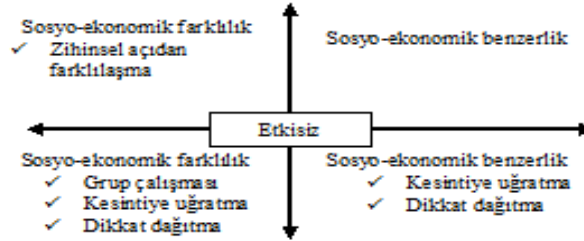
Öğretmenler, öğretim sürecine ilişkin görüşlerini belirtirken de öğrencilerinin, sosyo-ekonomik farklılıklarından dolayı gruplaşmasının grup çalışmalarının gerçekleşmesini engellediğini ifade etmiştir. Bu açıdan öğretim sürecindeki aksaklıkların kaynağının da, öğrenci ilişkileri olduğu söylenebilir. Sosyal ve ekonomik farklılıkları, öğretim sürecinde avantaj olarak değerlendiren öğretmenler de bulunmaktadır. Öğrenciler arasındaki farklılıkların öğretim sürecinde avantaja dönüşmesi, öğretmenlerin, söz konusu farklılıklardan dolayı oluşan grupları işbirliğine dayalı öğrenmeye uygun olarak yapılandırması ile mümkün olabilir. “Öğretmenler, grup oluşturmak için farklı sistemler geliştirebilirler. Öğretmenler, ortalama olarak öğrencileri etnik grup ve toplumsal becerileri yönünden gruplara dağıtmalı ve

öğrencilerin gruplarında birlikte çalışmalarını sağlamalıdır” (Kılbaş, 2006, s.116). Öğretmenler, grup üyelerinin birbirlerini tanımaları ve grup sorumluluğu geliştirmeleri için ise, üyeler arasında olumlu bağlılığı sağlayabilecek akademik olmayan grup etkinlikleri düzenleyebilirler (Kılbaş, 2006).

Araştırmaya katılan öğretmenler, öğrencilerin sosyo-ekonomik farklılıklarının, zihinsel açıdan farklılaşmayı (12) sağlayarak; öğretim sürecine zenginlik kazandırdığı düşünülmektedir. Farklılıkların öğretim sürecini kesintiye uğrattığı (9) ve derse olan dikkati dağıttığı (6) görüşleri de öğretmenler tarafından belirtilmiştir. Öğrenciler arasındaki sosyal ve ekonomik farklılıkların, öğretim sürecini etkilediğini düşünen öğretmenlerin yanı sıra; bu farklılıkların, öğretim süreci üzerinde etkisiz (2) olduğunu düşünen öğretmenler de bulunmaktadır. Ancak, sosyal ve ekonomik farklılıkların öğretimi etkilemediğini düşünen öğretmenlerin sayısı (% 4,2) oldukça azdır. Şekil 4’den anlaşılacağı üzere, sosyal ve ekonomik farklılıkların öğretim süreci üzerindeki en büyük etkisi; grup oluşumuna yol açması ve bu durumun da, grup çalışmalarını olumsuz yönde etkilemesidir.

33 öğretmen (% 70,21), sosyo-ekonomik farklılıkların öğretim sürecini olumsuz etkilediğini, 12 öğretmen (% 25,53) ise, olumlu etkilediğini düşünülmektedir. 2 öğretmen (% 4,25) ise, farklılıkların herhangi bir etkisinin olmadığını ifade etmiştir. Öğretmenlerin görüşleri, genel olarak değerlendirildiğinde, sınıf içindeki sosyal ve ekonomik farklılıkların, öğretim sürecini olumsuz yönde etkilediği söylenebilir.

Öğrenciler arasındaki sosyal ve ekonomik farklılıkların ve benzerliklerin, öğretim süreci üzerindeki etkileri Şekil 5’de gösterilmiştir.

Şekil 5. Sosyo-ekonomik Benzerlik ve Farklılıkların Öğretim Süreci Üzerindeki Etkisi

Öğretmenler, öğrenciler arasındaki sosyal ve ekonomik farklılıkların, zihinsel açıdan da farklılaşmaya neden olduğunu düşünülmektedirler. Armstrong (1994), kaynaklara ulaşım şansının, coğrafi ve ailesel faktörlerin zeka gelişimini etkilediğini belirtmiştir (Akt: Bumen, 2005). Öğrencilerin sosyo-ekonomik imkanlarıyla doğrudan ilişkili olan bu faktörler, öğretmenlerin belirttiği gibi, öğrenciler arasında zihinsel farklılıkların oluşumuna da neden olabilir. Ancak öğrencilerin, aynı sınıfta öğrenim görmelerinden kaynaklanan ve zeka gelişiminde de etkili olan kültürel etkileşimlerinin benzer olması da, dikkate alınmalıdır. Bu nedenle, öğrencilerin zihinsel yapılarındaki farklılık, sosyo-

ekonomik şartların yanı sıra, zeka alanlarının farklı olmasından da, kaynaklanabilir. Zihinsel açıdan farklılık gösteren öğrencilerle daha etkili bir şekilde öğretim sürecinin gerçekleştirildiği öğretmenlerin şu ifadelerinden de rahatlıkla anlaşılmaktadır: *“Öğrencilerin farklı çevrelerde yetişmesi, zihinsel açıdan da farklılaşmalarını sağlıyor. Bu şekilde herhangi bir konuda tartışırken farklı fikirler ortaya atılıyor. Öğrencilerin farklı çevrelerde yetişmesi durumu da, öğrencilerin farklı düşüncelerle karşılaşmış, bunlar üzerinde de düşünmesini sağlıyor.”* Zihinsel açıdan farklılaşma Şekil 5’de görüldüğü gibi, sosyal ve ekonomik farklılıkların öğretim süreci üzerindeki olumlu etkileri bölgesinde yer almaktadır.

Sosyal ve ekonomik farklılıkların, öğrencilerin işbirliğine dayanan grup çalışmalarının yapılmasını engellemesi, olumsuz etkiler bölgesinde yer almaktadır. Dersin kesintiye uğraması ve derse olan dikkatin dağılmasında farklılıkların etkisi olduğu kadar, benzerliklerin de etkisi bulunmaktadır. Öğretmenlerin dile getirdiği *“Benzer özelliklere sahip öğrenciler, genelde sınıfta da birlikte oturmak istiyorlar. Bazen benim planladığım sınıf düzenini bozacak yönde istekleri oluyor. Birlikte oturmalarına izin verdiğimde de, ders esnasında birbirleriyle ders dışı konuşmalar yapıyorlar. Bu durum, hem benim hem de diğer öğrencilerin dikkatini dağıtıyor”* ifadesinden ve *“Benzer özelliklerdeki öğrenciler, birbirlerini destekledikleri için, ders esnasında gruplar arasında olan bir anlaşmazlığın boyutu büyüyebiliyor. Bu da dersin işleyişini kesintiye uğratabiliyor”* ifadesinden; gerek benzerliklerin gerekse farklılıkların dersi kesintiye uğratma ve dikkati dağıtma durumları üzerinde etkili olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü benzer niteliklere sahip olan öğrencilerin birbirlerini desteklemelerinin ve birlikte oturmak istemelerinin nedeni, kendilerinden farklı sosyal ve ekonomik özelliklere sahip olan öğrencilerle ilişki kurmak istememeleri olabilir. Bu nedenle “kesintiye uğratma” ve “dikkat dağıtma” kavramları, hem farklılıkların hem de benzerliklerin olumsuz etkileri bölgesinde gösterilmiştir.

Sosyal ve ekonomik farklılıkların öğretim süreci üzerinde hiçbir etkisinin olmadığını düşünen öğretmenler de, bulunmaktadır. *“Farklılıklar, daha çok teneffüslerde veya ders dışındaki eğitsel ve boş zaman etkinliklerinde kendini gösteriyor. Ders süresince öğrencilerim genelde derse odaklanıyor”* görüşünü ifade eden öğretmenler, sosyal ve ekonomik farklılıkların ders dışı zamanlardaki etkisine dikkat çekmiştir. Öğrencilerin boş zaman değerlendirme etkinliklerinde, arkadaş gruplarının önemli rolü bulunmaktadır. Bu nedenle, öğrencilerin sosyo-ekonomik özelliklerine göre gruplaşma eğilimi göstermesi, özellikle ders dışındaki eğitsel ve boş zaman etkinliklerinde gözlenebilir.

Tartışma ve Sonuç

Araştırmaya katılan öğretmenler, öğrenciler arasındaki sosyal ve ekonomik farklılıkların sınıf içi öğrenci ilişkilerinde gruplaşmaya neden olduğunu düşünmektedirler. Öğretmenler, sosyal ve ekonomik açılardan benzer olanaklara sahip öğrencilerin, daha olumlu ve sağlıklı ilişkiler geliştirdiğini ifade etmiştir. Cohen (1972), sınıf içi öğrenci davranışlarıyla ilişkili olan durumlar arasında, sosyal sınıf farklılıklarının da yer aldığı toplumsal durum etmenine dikkat çekmiştir (Akt: Boocock, 1978). Bu bulgu, araştırmada saptanan sosyal farklılıkların, öğrenciler arasında gruplaşmaya yol açarak; öğrenci davranışlarını etkilediği bulgusunu desteklemektedir.

Ulusoy ve arkadaşları (2005), ebeveynlerin çocuk yetiştirme biçimleri ile çocukların arkadaşlık kurması arasında anlamlı ilişki saptamışlardır. Aynı zamanda araştırmalarında annenin ve babanın çocuk yetiştirme biçimleri ile öğrenim durumları arasında ilişki olduğunu saptamışlardır. Baskıcı-otoriter ve izin verici- ilgisiz babaların daha yüksek oranda iş değiştirdiğini de ifade etmişlerdir. Bu bulgular, ebeveynlerin çocuk yetiştirme biçimlerinin, sosyo-ekonomik faktörlerden etkilendiğini ve dolayısıyla çocukların arkadaşlık kurmasının da, ailenin sosyo-ekonomik özellikleri ile ilişkili olduğunu göstermektedir. Bu bulgular, aynı zamanda araştırmada saptanan sosyo-ekonomik farklılıkların, öğrenci ilişkilerini etkilediği bulgusunu da destekler niteliktedir.

Öğretmenler, öğrencilerin sınıf içinde sosyal ve ekonomik özelliklerine göre gruplaşmasında ailelerin de etkili olduğunu düşünmektedir. Öğretmenlere göre aileler, çocuklarının kendileriyle benzer şartlara sahip olan ailelerin çocuklarıyla arkadaşlık etmesini isteyerek, sınıf içi öğrenci ilişkilerini dolaylı yollardan etkilemektedir. Kohn ve Schooler (1983), ebeveynlerin mesleklerinin, özellikle işlerinin güçlüğünün, onların çocuk yetiştirme konusundaki inançlarını etkilediğini belirtmişlerdir (Akt: Lareau, 2002). Gerris ve arkadaşları (1997) araştırmalarında, ebeveynlerin daha yüksek bir sosyal sınıftan olması ve ebeveynsel görüş belirlemelerindeki daha yüksek düzeyin, çocuklarının özerkliğini daha fazla sağladığını belirtmişlerdir. Bu bulgu, araştırmanın bulgularıyla çelişmektedir. Araştırmaya katılan öğretmen görüşlerinden, özellikle yüksek sosyal sınıftan olan ailelerin, çocuklarının sınıf içi arkadaşlık ilişkilerini etkiledikleri sonucu çıkarılmaktadır. Yani, yüksek sosyal sınıftan olan aileler, çocuklarının arkadaşlık ilişkileri konusunda özerklik geliştirmelerini engellemektedirler.

Araştırmaya katılan öğretmenler, öğrencilerin sosyal ve ekonomik özelliklerine göre gruplaşmasını; öğretim sürecinde grup çalışmalarını da olumsuz yönde etkilediğini belirtmişlerdir. Öğretmenler, sosyo-ekonomik açıdan farklılaşan öğrencilerin, aynı grupta yer almak istemediğini ve birlikte çalışmak istemediklerini düşünmektedirler. Açıköz (1990), işbirliği grubunda arkadaşlık ilişkileriyle ilgili olumsuz görüşlerin daha çok grup çalışması sırasındaki görüş farklılıklarından kaynaklandığını belirlemiştir. Öğrenciler arasındaki görüş farklılıklarının, sosyo-ekonomik farklılıklardan da kaynaklanabileceği düşünüldüğünde; bu bulgunun araştırmada belirlenen grup çalışmalarının ve öğrenci ilişkilerinin öğrenciler arasındaki farklılıklardan olumsuz olarak etkilendiği bulgusunu desteklediği söylenebilir. Her ne kadar öğretmenler, sosyo-ekonomik farklılıkların grup çalışmalarını olumsuz etkilediğini belirtse de, Aronson ve Patnoe (1997) işbirliğine dayalı öğrenmenin farklı sosyo-ekonomik düzeylerden gelen öğrenciler arasındaki arkadaşlık ilişkilerinin geliştirilmesi üzerindeki olumlu etkilerini ortaya koymuştur (Akt: Yılmaz, 2001). Öğretmenler, aynı zamanda gruplaşan öğrencilerin sürekli birlikte olmak istemelerinden dolayı ders sürecinde aralarında konuştuklarını; sınıfta çıkan anlaşmazlıklarda grup üyelerinin birbirlerini koruduğunu belirtmiştir. Bu nedenle de, zaman zaman öğrencilerin derse olan dikkatinin dağılması ve derslerin kesintiye uğraması gibi disiplin sorunlarının olduğunu ifade etmişlerdir. Yani öğrenciler arasındaki sosyo-ekonomik farklılıkların, disiplin sorunlarına da neden olduğu düşünülmektedir. Araştırmanın bu bulgusuyla paralel olarak, Tök (2003), sınıfta yaşanan disiplin sorunlarının en önemli nedeninin sınıf öğretmenlerine göre, öğrencinin sosyo-ekonomik ve kültürel çevresi olduğunu saptamıştır. Branş öğretmenlerine göre

ise disiplin sorunlarının en önemli nedenleri arasında, öğrencinin sosyo-ekonomik ve kültürel çevresi çok az bir farkla (% 2,5) ikinci sırada yer almıştır.

Öğrenciler arasındaki sosyo-ekonomik farklılıkların, zihinsel açıdan farklılaşmaya neden olduğunu düşünen öğretmenler bulunmaktadır. Zihinsel farklılıkların ise, öğretim ortamını zenginleştirerek, öğretim sürecini olumlu etkilediğini düşünmektedirler. Farklı sosyal ve ekonomik imkanlara sahip çevrelerde yetişen öğrenciler, farklı uyaranlarla karşılaşmaktadır. Bunun sonucunda ise, farklı algılama biçimlerine ve düşünme tarzlarına sahip olmaktadır. Öğretim sürecinde farklı fikirlerin dile getirilmesi, öğrencilerin farklı bakış açılarını görmelerini ve eleştirel düşünme tarzına sahip olmalarını sağlamaktadır. Bu perspektiften bakan öğretmenler, sosyo-ekonomik farklılıkların öğretim sürecine yansımaları, olumlu olarak değerlendirmişlerdir. Özsevgeç ve arkadaşları (2006), anne-babanın öğrenim düzeyleri ile öğrencilerin zihinsel gelişimleri arasında anlamlı bir ilişki bulmuşlardır. Bu bulgu, araştırmada belirlenen sosyo-ekonomik yapının öğrencilerin zihinsel gelişimlerinde farklılaşmaya yol açtığı bulgusunu desteklemektedir. Araştırma bulgusuna paralel olarak, Özsevgeç (2004), öğrencilerin ailelerinin eğitim düzeyleri, yaşadıkları sosyal çevre, kullandıkları ders kaynakları gibi sosyo-ekonomik şartların, öğrencilerin zihinsel gelişimlerdeki farklılıklarda önemli rol oynayabildiğini belirtmiştir.

Öneriler

Öğrenciler arasındaki sosyo-ekonomik farklılıkların öğrenci ilişkileri ve öğretim sürecindeki olumsuz etkilerinin önüne geçmek ya da etkilerini azaltmak konusunda öğretmenlere görev düşmektedir.

1. Öğretmenler, öncelikle sınıflarındaki öğrencilerin sahip oldukları sosyal ve ekonomik özellikleri bilmelidir.
2. Öğretmenlerin öğrencilerini gerek sınıf içinde gerekse sınıf dışındaki sosyal hayatlarında yakından tanımaya önem vermesi gerekmektedir. Öğrencilerini daha yakından tanıma adına öğretmenlerin ev ziyaretleri yaparak; öğrencilerin ailelerini ve yaşadıkları ortamı bilmesi, sınıf içindeki sosyo-ekonomik farklılıkların doğru yönetilmesi adına önem taşımaktadır.
3. Araştırmaya katılan öğretmenlerin en fazla vurguladığı konulardan biri, öğrencilerin sosyo-ekonomik farklılıklarının gruplaşmaya neden olarak öğretim sürecinde grup çalışmalarının verimliliğini olumsuz etkilediğidir. Bu konuda öğretmenler, öncelikle sınıf içinde sosyo-ekonomik açılardan farklılaşan öğrencilerin grup çalışmalarında mı yoksa bireysel çalışmalarda mı daha iyi öğrenebildiğini belirlemelidir. Grup çalışmaları, öğrencinin öğrenmesine anlamlı bir katkı sağlamıyorsa ve öğrencinin arkadaşlarıyla sorunlar yaşamasına neden oluyorsa, öğretim sürecinde grup çalışmasından daha çok bireysel çalışma tekniklerini kullanmak daha doğru olabilir. Öğretmenler, öğrencilerinin öğrenmesinde grup çalışmalarının katkı sağlayıcı olduğunu düşünüyorsa, sınıf içi öğrenci ilişkilerini geliştirme ve öğrencilerine sosyal becerileri kazandırma adına grup çalışmalarından yararlanmalıdır. Ancak burada öğretmenlerin dikkat etmesi gereken husus, grup üyelerinin nasıl belirlendiğidir. Farklı sosyo-ekonomik özelliklere sahip öğrenciler gruplara eşit bir şekilde dağıtılmalıdır. Oluşturulan bütün gruplarda sosyo-ekonomik açıdan farklı şartlara sahip öğrencilerin olması, yani grupların heterojen özellik

- göstermesi gereklidir. Bütün grupların bu şekilde yapılandırılması, öğrencilerin grup değiştirme isteklerini engelleyebilecektir.
4. Grup çalışmaları sürecinde, öğrencilere grup bilincini aşılama için grup başarısının öğrencilerin kendi başarısı olduğunu anlamaları sağlanmalıdır. Bu amaçla öğretmenler, olumlu ilişkiler geliştiren grupları sınıf içinde sözlü olarak takdir etmelidir. Grup çalışmalarında başarılı olan gruplar, bazen maddi ödüllerle bazen de onure edici sözlerle ödüllendirilmelidir.
 5. Sınıf ortamının düzenlenmesinde, öğrencilerin sosyo-ekonomik özellikleri dikkate alınmalıdır. Öğretmenler, sınıfın genel oturma düzenini belirlerken; öğrencilerin sosyo-ekonomik özelliklerine göre gruplaşarak değil, grup çalışmalarında olduğu gibi özelliklerine göre gruplaşmadan oturmalarını sağlamalıdır. Bu uygulama aynı zamanda, öğrencilerin bu sisteme alışmasını sağlayabilecek ve grup çalışmalarında söz konusu farklılıklardan dolayı sorun çıkarmalarını da engelleyebilecektir.
 6. Farklı özelliklerdeki öğrencilerin, arkadaşlık ilişkilerini geliştirebilmek için öğrencilerin ders dışında da birlikte zaman geçirmelerini sağlayacak etkinliklerin düzenlenmesine önem verilmelidir. Öğretmenler, bunun için okul dışı zamanlarda çeşitli sosyal etkinlikler düzenlemelidir. Bu şekilde öğrencilerin boş zamanlarını da bazen birlikte geçirerek paylaşımlarını artırmaları sağlanmalıdır.
 7. Öğretmenlerin sunulan bu önerileri etkili bir şekilde uygulamaya geçirebilmeleri için ise, öğrencilerin sosyo-ekonomik farklılıklarını yönetebilme konusunda özel bir eğitim almaları önerilmektedir.

Kaynakça

- Açıkgöz, K. (1990). İşbirliğine dayalı öğrenme ve geleneksel öğretimin üniversite öğrencilerinin akademik başarısı, hatırd tutma düzeyleri ve duyuşsal özellikleri üzerindeki etkileri. <http://www.egitim.aku.edu.tr/isbirligi.doc> adresinden 08.06.2008 tarihinde alınmıştır.
- Bilgin, N. (2006). *Sosyal bilimlerde içerik analizi teknikler ve örnek çalışmalar*, Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Boocock, S.S. (1978). The social organization of the classroom. *Annual Review of Sociology*, 4: 1-28.
- Bumen, N.T. (2005). Çoklu zeka kuramı ve eğitim. Demirel, Ö. (ed.). *Eğitimde yeni yönelimler*, (1-37), Pegem A Yayıncılık, Ankara.
- Dönmez, B. (2005). Sosyal bir sistem olarak sınıf ve sınıfın iklimi. Şişman, M., Turan, S. (Eds.). *Sınıf yönetimi*, (54-76), Öğreti, Pegem A Yayınları, Ankara.
- Ergün, M. (1994). *Eğitim sosyolojisine giriş*, Ocak Yayınları, Ankara.
- Eserpek, A. (1976). Sosyal mobilite ve eğitim. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 9 (1-4): 389-401. <http://www.education.ankara.edu.tr/ebfdergi/pdfler/1976-1-4/389-401.pdf> adresinden 25.01.2009 tarihinde alınmıştır.
- Gerris, J.R.M., Deković, M. & Janssens, J.M.A.M. (1997). The relationship between social class and childrearing behaviors: Parents' perspective taking and value orientations. *Journal of Marriage and the Family*, 59 (4): 834-847.
- Kılbaş Köktaş, Ş. (2004). *Rekreasyon boş zamanı değerlendirme*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- Kılbaş, Ş. (2006). *Sınıf yönetiminde yeni yaklaşımlar*, Kare Yayınları, İstanbul.
- Kuzgun, Y. & Deryakulu, D. (Eds). (2006). Bireysel farklılıklar ve eğitime yansımaları. *Eğitimde bireysel farklılıklar*. (1-12), Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- Lareau, A. (2002). Social class and childrearing in black families and white families. *American Sociological Review*, 67 (5): 747-776.
- Özsevgeç, T. (2004). İlköğretim öğrencilerinin zihinsel gelişim düzeyleri üzerinde sosyal faktörlerin etkileri. *XIII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı*, İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Malatya. <http://pegem.net/dosyalar/dokuman/143.pdf> adresinden 22.11.2008 tarihinde alınmıştır.
- Özsevgeç, T., Cerrah, L. & Çepni, S. (2006). İlköğretim II. kademe öğrencilerinin zihinsel gelişim düzeyleri üzerinde sosyal faktörlerin etkileri. *Eurasian Journal of Educational Research*, 25. <http://www.ejer.com.tr/pdfler/tr/462675364.pdf> adresinden 08.06.2008 tarihinde alınmıştır.
- Tezcan, M. (1997). *Eğitim sosyolojisi* (11.baskı), Y.y, Ankara.

- Tök, A. (2003). Sınıf disiplini sağlamada sınıf ve branş öğretmenlerinin karşılaştırılması. *Eğitim Dergisi*, 2.
- Ulusoy, M.D., Özcan Demir, N. & Görgün Baran, A. (2005). Ebeveynin çocuk yetiştirme biçimi ve ergen problemleri: Ankara ili örneği. *G.Ü. Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 3 (3): 367-386.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2005). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (5th ed.), Seçkin, Ankara.
- Yılmaz, A. (2001). İşbirliğine dayalı öğrenme; etkili ancak ihmal edilen ya da yanlış kullanılan bir metod. *Milli Eğitim Dergisi*, 150. <http://yayim.meb.gov.tr/dergiler/150/yilmaz.htm> adresinden 22.11.2008 tarihinde alınmıştır.